

bok recensioner

Läsvärd bok om psykologiska skolbildningar

STIG PHANÉR

Bilder av människan – Skinner, Rogers och Freud – tre portalfigurer inom psykologin

Natur och Kultur, (Blåvita serien)

Psykologin är ingen enhetsvetenskap, utan består av ett antal samspelet mellan konkurrerande traditioner eller skolor. Den akademiska forskningspsykologin domineras av behaviorismen som har djurs och människors yttre värld, deras beteenden, som forskningsobjekt och experiment som bärande kunskapsform. Den praktiska, kliniska psykologin som den utövas inom psykiatri och socialtjänst, domineras av den dynamiska psykologin, psykoanalysen, som har människors inre värld som objekt och samtalet som kunskapsform. På senare år har också en humanistisk, existentiell psykologi utvecklats på akademier och i praktisk psykologi. Den har också människans upplevelser som objekt och samtalet som kunskapsform. Som praktisk psykologi har den främst vunnit insteg i arbets- och organisationspsykologi.

Om dessa tre traditioner inom psykologin har docent Stig Phanér vid Göteborgs universitet skrivit en bok som kan tjäna som introduktion till kurser i personlighetspsykologi,

psykoterapi men också pedagogisk psykologi. Boken inleds med en översikt av traditionsbildningar inom psykologin, samt avsnitt om psykologiska förhållningssätt och psykologins vetenskapsteori (er). I bokens inledning finns också ett avsnitt om människosyn. I detta behandlas frågor om hur människan formas av sitt arv och sin fysiska och sociala miljö, samt uppfattningar om huruvida människan är fri eller styrd av omständigheter som ligger utanför hennes kontroll. De inledande avsnitten är väl skrivna och framställningen av hög pedagogisk kvalitet.

Bokens tyngdpunkt utgörs av en genomgång av tre portalfigurer inom de tre traditionerna. Behaviorismen representeras där av dess mest kände exponent och ideolog; B F Skinner. Skinner har under hela sin karriär som akademisk psykolog studerat hur djurs och människors beteende formats av miljön, genom belönande och bestraffande konsekvenser av olika beteenden. I avsnittet finns också en genomgång av hur den behavioristiska psykologin kan tillämpas i klinisk praktisk (beteendeterapi) och pedagogik (undervisningsteknologi). Den humanistiska psykologin representeras av Carl Rogers, som vid sidan av Abraham Maslow, är den mest kände inom denna tradition. En genomgång av Rogers själv-psykologi följs av kliniska tillämpningar (klientcenterad terapi) och pedagogiska tillämpningar (elevstyrd undervisning). Boken avslutas med en genomgång av psykoanalysen som den framställts av upphovsmannen; Sigmund Freud. I avsnittet finns en genomgång av teorins kliniska tillämpningar (psykoanalys, dynamisk psykoterapi). Däremot saknas en genomgång av teorins tillämpningar inom pedagogiken, där den betytt en del för synen på barn och barnuppföstran.

Avsnitten om Skinner och Freud är av hög kvalitet och Phanérs frändskap med de sinsemellan olika

traditionerna lyser igenom. Avsnittet om Rogers däremot är svagare och författaren behandlar den humanistiska traditionen pliktskyldigast snarare än kärleksfullt. Trots detta har Phanér skrivit en mycket läsvärd bok som väl fyller det föregivna syftet som introducerande text i psykologisk forskning och psykologiska skolbildningar.

Christer Stensmo

Korttidsterapins värde

FLEGENHEIMER WALTER V

Psykodynamisk korttidsterapi

Natur och Kultur, Sthlm 1985

"Korttidsterapin fungerar och för en del patienter utgör den den mest lämpliga behandlingsmetoden. Korttidsterapin kan till och med vara den enda verk samma behandlingsmetoden som patienten accepterar." Med detta uttalande i förordet till sin bok, nu i svensk översättning med titeln *Psykodynamisk korttidsterapi*, förenar sig Walter Feigenheimer med den grupp korttidsterapeuter, vilka brukar benämnas radikala i motsats till de konservativa.

De radikala korttidsterapeuterna menar att korttidsterapi har sitt eget värde. Korttidsterapi ger bra och bestående resultat även till svårt och länge störda klienter. De konservativa företrädarna för korttidsterapi menar att korttidsterapi blott ger tillfälliga förbättringar och endast ska tillämpas när långtidsterapi inte är tillgänglig.

Korttidsterapins värde har diskuterats mycket i psykoanalytiska och psykodynamiska kretsar.

Trots att Freuds egna terapier var relativt korta och trots att Freud åtminstone i ett känt fall – Vargmannen – använde sig av en tidsgräns, har tidsbegränsad terapi stött på ett

kraftigt motstånd från företrädare för den klassiska psykoanalysen.

Andra motståndare till korttids-terapi menar att all psykoterapi syftar till en känslomässig utveckling och en mognadsprocess, som måste ta sin tid. Korttids-terapi ses som ett försök att anpassa denna mognadsprocess till samhällets effektivitetskrav.

I vår tid med psykiatriens sektorisering och med öppenvård kan korttids-terapi på psykodynamisk grund erbjuda en möjlighet att möta det växande behovet av psykoterapi. Många människor som söker hjälp, vare sig vill eller kan satsa tid, pengar och engagemang i en utdragen terapi.

I den tidsbegränsade och därmed fokuserade och till sitt innehåll avgränsade terapin sker en koncentration av det terapeutiska arbetet på kärnproblematiken och den terapeutiska processen intensifieras.

Därmed följer att tidsbegränsad terapi inte är detsamma som lätt terapi. Stora krav ställs på såväl terapeut som klient. Terapeuten måste vara väl förtrogen med processer och fenomen från långtids-terapi för att kunna tillämpa denna kunskap på begränsad tid.

På klienten ställs framför allt kravet på hög motivation för terapi och på en vilja att förändras. Stora krav ställs på såväl terapeut som klient i de bearbetande processer som gäller avslutningen av terapin. Korttids-terapi får aldrig bli en avbruten långtids-terapi.

I *Psykodynamisk korttids-terapi* presenteras bl a de nu mest aktuella företrädarna för korttids-terapi – Davanloo, Malan, Mann och Sifneos – och deras olika behandlingsformer. Författaren redogör för hur dessa olika företrädare ser på vad korttids-terapi innebär från Manns 12 sessioner till Malans ca 40 sessioner. Läsaren får också ta del av de olika företrädarnas synpunkter på urvalskriterier dvs för vilka patienter och med vilka problem korttids-terapi är den mest lämpade tera-

piformen, på val av fokus och på det mest karaktäristiska för vars och ens arbetssätt.

Boken är utmärkt som en översikt-bok av olika aktuella korttids-terapi. Som en översiktspresentation har den såväl förtjänster som begränsningar. Genom att framställa olika aktuella modeller för korttids-terapi samtidigt tillåts en jämförelse utifrån vissa aspekter. Den motiverade läsaren kan gå vidare till de olika företrädarnas egna publikationer, vilka återfinnes i litteraturlistan och i en avslutande kommenterad bibliografi. För som i all översiktslitteratur betonas bredden på bekostnad av djupet. Någon detaljerad processbeskrivning av korttids-terapi ges inte i denna bok.

Margareta Hedén-Chami

Studie av de utförsäkrade – ny kunskap från socialförsäkringsområdet

LENA JOHANSSON

Vad händer efter utförsäkringen?

Utförsäkringsprojektet, rapport nr 2, Stockholms universitet – Socialhögskolan

Den frivilliga men statsbidragsunderstödd arbetslöshetsförsäkringen är en del av det ekonomiska trygghetssystemet i Sverige. Arbetslöshetsförsäkringen är tidsbegränsad, och efter 300 dagars ersättning (för vissa 450 dagar) blir man utförsäkrad. Från slutet av 70-talet har påfrestningarna på arbetslöshetsförsäkringen ökat och antalet utförsäkrade har stigit. Det har funnits mycket begränsade kunskaper om hur det egentligen går för dem som blir utförsäkrade. Därför tog arbetslöshetskassornas samorganisation initiativ till ett forskningsprojekt som avsåg att belysa vilka som blir utförsäkrade och hur det går för dem.

Från projektet har hittills två rapporter publicerats, och den andra i ordningen anmäles här.

Några resultat i sammanfattning:

Att bli utförsäkrad är naturligt nog vanligast i den äldre delen av arbetskraften, men det är också ett påtagligt problem hos yngre, särskilt bland ensamstående män. Andelen utförsäkrade är störst bland lågutbildade arbetare. Det finns stora regionala skillnader, där Stockholmsregionen ligger lägst och glesbygden i norr ligger högst.

Detta är i stort förväntade fynd. Intressanta uppgifter får man från undersökningen av hur det går för de utförsäkrade. Med en förenklad bild kan man säga, att de äldre funnit sig ganska väl tillrätta. Det kan bli bero på att de fått sin försörjning tryggad, ofta genom en pension. För stora grupper av de yngre har situationen blivit betydligt mer problematisk. Många har hamnat i arbetsmarknadens marginal. De tar sig fram genom kortvariga arbeten, beredskapsarbeten eller utbildningar och måste också anlita ekonomiskt bistånd från socialtjänsten.

Det förefaller som om den offentliga sektorn fortfarande bjuder en större trygghet än den privata. Anställda inom den offentliga sektorn har i mindre omfattning drabbats av uppsägningar utan har lämnat sina anställningar på ett mer planerat sätt, och fått fortsättningen tryggad.

Ekonomiskt har situationen som utförsäkrad för många medfört stora påfrestningar. Man har fått ta av sparade tillgångar, ibland sälja villa eller bil, sätta sig i skuld, lita på anhöriga eller söka bistånd från socialtjänsten.

Rapporten bygger på registerstudier samt en enkät till ett urval på ca 2000 utförsäkrade. I föreliggande form har den närmast karaktären av en arbetsrapport där materialet presenteras i en mängd siffror och tabeller, men där de teoretiska avsnitten och de analyserande delarna är ganska magra. Metodfrågor diskuteras inte heller särskilt mycket. Det

finns bl a en något besvärande bortfallsproblematik med stort bortfall i vissa delgrupper.

Rapporten utgör en del i beskrivningen av hur vårt socialförsäkrings-system fungerar och hur det går för dem som faller genom hålen i nätverket. Utförsäkringsprojektet presenterar ny kunskap av stort allmänt intresse. Sammanlagt planeras tre rapporter inom projektet. Det vore av stort värde, om dessa tre rapporter så småningom finge utgöra grund till en sammanhållen och analyserande slutrapport.

Sven Larsson

Referensverk om dansk alkoholkonsumtion och alkoholpolitik

HANSEN E J, ANDERSEN D

Alkoholforbrug og Alkoholpolitik.

Köpenhamn: Socialforskningsinstituttet, 1985 (Publikation 145).

Ur historisk synvinkel har inflytandet från dansk alkoholpolitik spelat en väsentlig roll i Sverige. Efter första världskriget införde två av de nordiska länderna, Norge och Finland totalförbud medan Sverige valde den unika lösningen med motbok.

Danmark satte sin lit till högprispolitik. 1929 kunde man konstatera att den totala försäljningen av alkohol per invånare i Danmark uppgick till ca 39 % av motsvarande försäljning under åren 1911–13. För Sverige var siffran 77 %. Denna utveckling hade en avgörande betydelse för nykterhetsrörelsens ställningstagande att arbeta för motbokens avskaffande. Det viktigaste var att avskaffa alkoholbruket, ej att minska alkoholmissbruket.

Denna skrift från Socialforskningsinstitutet presenterar resultatet av en intervjuundersökning i omni-busform av danskarnas alkoholvanor 1985. Alkoholkonsumtionen i

olika sociala grupper beskrivs och man gör jämförelser med resultat från liknande undersökningar 1984, 1977 och 1976. I ett inledande avsnitt konstateras att alkoholförsäljningen i Danmark 1983 var ungefär dubbelt så stort som den i Sverige, räknat per invånare. Författarna har inte föresatt sig att analysera orsakerna till att alkoholförbrukningen är större i Danmark än övriga nordiska länderna utan konstaterar i allmänna ordalag att detta kan ha samband med de olika ländernas sociala, politiska och kulturella struktur samtidigt som alkoholpolitik och pris bedöms ha betydelse.

Andelen högkonsumenter var störst i socialgrupp I + II hos båda könen, större hos männen än hos kvinnorna, större bland de yngre än de äldre. Ett av de viktigaste resultaten är att en minskning skett av andelen högkonsumenter från 1976 till 1985 från 23 % till 18 % hos män och från 5 % till 4 % bland kvinnor. Nedgången var störst bland de yngre. I socialgrupp I + II minskade andelen manliga högkonsumenter från 30 % till 27 % och andelen kvinnliga från 16 % till 8 %. Största nedgången hade skett i socialgrupp III, från 18 % till 12 % bland män och från 12 % till 6 % bland kvinnor. Andelen högkonsumenter bland arbetslösa män var 16 % och bland arbetslösa kvinnor 4 %. Man fann också ett positivt samband mellan inkomst och uppgiven högkonsumtion. 8 % av dem med en inkomst under 50 000 uppgav att de drack 11 "genstande" (genstande = enhet för alkoholkonsumtion, se nedan) eller mer per vecka medan 29 % av de intervjuade med en inkomst över 100 000 uppgav denna konsumtion.

80 % av danskarna var negativa till reklambud för alkohol. Endast 17 % av de intervjuade tyckte att alkoholkonsumtionen bland de vuxna var för stor. Andelen var större bland lågkonsumenter och mindre bland högkonsumenter. Inställningen är annorlunda än i Sverige där ungefär 25 % kan tänka sig

motbok eller alkoholransonering fastän genomsnittskonsumtionen är ungefär hälften så stor som i Danmark.

Framställningen i boken är rörig. De olika undersökningarna presenteras alltför ofullständigt och som regel i fotnotter en bit in i texten efter det att resultaten från undersökningarna presenterats och diskuteras. Svarsandelen i undersökningen 1976 var 86,6 %, i undersökningen 1977 80,0 % samt i undersökningen 1985 81,5 % får man besked om i en fotnot nederst på sidan 61. På sidan 17 inleddes en presentation av resultaten 1985 jämfört med 1976. De visar bl a att kvinnor i genomsnitt dricker betydligt mindre än män, att de äldre i genomsnitt dricker mindre än de unga och att de högre sociala grupperna i genomsnitt dricker mer än de lägre. På sidan 45 får läsaren reda på att undersökningen 1976 avsåg knappt 5 000 personer i åldern 20–69 år och att undersökningen 1985 avsåg 1 600 personer i åldrarna 16 år och uppåt. Enheten för alkoholkonsumtion i denna liksom andra danska undersökningar är "genstande", som presenteras i en fotnot på sidan 34. Gränsen 11 genstande i veckan (ca 2 flaskor lättvin) för hög förbrukning är ganska arbitärt vald får man reda på i en fotnot nederst på sidan 36.

I samband med den alkoholpolitiska utredningen utfördes 1968 en riksundersökning om svenska folkets alkoholvanor och attitydundersökningen och även ungdoms- och värnpliktsundersökningar. Presentationen av dessa undersökningar i "Svenska folkets alkoholvanor" (SOU 1971:77) av Tom Nilsson, Pär-Gunnar Svensson och Björn Hibell hade högre kvalitet.

Bortfallsanalys saknas. Täckningsgraden diskuteras knappast. Alkoholförsäljningen i Danmark har ökat med 1 liter 100 % alkohol per invånare från 1976 till 1983 medan andelen intervjuade som uppger hög konsumtion har gått ned fram till januari 1985. Författarna menar så-

kert helt riktigt att det större bortfallet 1985 kan förklara en del av minskningen i andelen högkonsumenter. Vilken betydelse har bortfallets kanske olika skevhet 1976 och 1985? Har den sociala önskvärldheten av att uppges hög alkoholkonsumtion ändrats? De presenterar inga resultat av någon statistisk analys av förbrukningen 1976 och 1985 även om de i en bilaga diskuterar en sådan analys.

Författarna menar att den självrapporterade alkoholförbrukningen har kulminerat. Detta är en osäker slutsats med tanke på felkällor. En undersökning 1986 kan mycket väl tänkas visa en uppgång. Författarna konstaterar helt riktigt att den höga förbrukningsnivån gör det troligt att alkoholskadorna framöver kommer visa stor och kanske stigande omfattning.

Denna undersökning har i likhet med nästan alla andra survey-undersökningar funnit att den uppgivna alkoholkonsumtionen är störst i de högre socialgrupperna. Flertalet alkoholskador är å andra sidan störst i de lägre socialgrupperna. Författarna diskuterar inte denna paradox. Denna paradox kan ha sin grund i flera faktorer. En del undersökningar visar att täckningsgrad (uppgiven alkoholkonsumtion jämfört med försäljning) för drycker som vin är klart större än för drycker med lägre status som sprit och öl.

Vidare är möjligen synen på måttlig alkoholkonsumtion oftare mer positiv inom de högre än inom de lägre socialgrupperna. Detta kan medföra skevhet i rapporteringen associerad till socialgruppstillhörighet. Det är möjligt att det finns en systematisk skevhet i detta avseende i survey-undersökningar. Det är också sannolikt att personer i socialgrupp I har möjlighet att i större utsträckning dölja alkoholproblem. De avlider kanske i högre ålder med alkoholrelaterade leverförändringar medan den underliggande dödsorsaken kanske inte blir en alkoholrelaterad diagnos.

Dessutom deltar troligen ej en stor del av mer utslagna högkonsumenter i socialgrupp III i enkät- och intervjuundersökningar, medan de återfinns i statistik över alkoholrelaterade förseelser och skador.

Trots dessa brister i bokens disposition och innehåll bör den som referensverk finnas i biblioteket på alla institutioner som sysslar med alkoholfrågor och befolkningsundersökningar.

Anders Romelsjö

Våra recensenter

Christer Stensmo är docent vid Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet, *Margareta Hedén-Chami* universitetslektor vid institutionen för tillämpad psykologi i Uppsala, *Sven Larsson* överläkare i socialmedicin, Örebro läns landsting, *Anders Romelsjö* distriktsläkare vid socialmedicinska enheten, Vårdcentralen Kronan, Sundbyberg

Böcker till redaktionen

Statistiska centralbyrån

Arbetskador 1984.

Preliminär sammanställning

Statistiska meddelanden HS 10 SM 8502, Sveriges officiella statistik, SCB, Sthlm 1985, 38 sid

Per Månsson

Båten i parken

En liten bok om att studera samhället

Rabén och Sjögren, Kristianstad 1985, 89 kr, 125 sid

Socialstyrelsen

Sen kommer en annan tid.

En antologi om barns och ungdomars livsformer

Socialstyrelsen, Liber/allm förlaget, Helsingborg 1985, 252 sid, 97 kr

Odd Bakken

Uten arbeid – dårlig helse

Gruppe for helsetjenesteforskning, rapport nr 2 – 1985

Statens intittutt for folkehelse, Oslo 1985, 123 sid

Joav Merrick (red)

Børn i alkohol- og stofmisbruggende familier

Hans Reitzels Forlag, Köpenhamn 1985, 116 sid

Ross Mitchell

Fobier

Norstedts, Göteborg 1985, 133 sid, 86 kr

D Balote Lawrence & Lewis Harrison

Massage och andra kroppsterapier

W & W, Sthlm 1985, 154 sid, 130 kr

Att tala med barn om alkohol

Socialstyrelsen/Liber, Uddevalla 1985, 43 sid, 40 kr

Ole Bertelsen & Peter Linde

Efterspørgsel efter offentlig dagpasning

Socialforskningsinstituttet publikation 141, Köpenhamn 1985, 113 sid

Ingrid Henriksen

Invandrerne levevilkår i Danmark

Socialforskningsinstituttet publikation 142, Köpenhamn 1985, 221 sid

Bunnage D, Dankert H, Mærkedahl I & Nørregaard C

Bedriftssundhedstjenesten i funktion

Socialforskningsinstituttet & Institut for Arbejdsmiljø ved Danmarks Tekniske Højskole, publikation 143, Köpenhamn 1985, 207 sid

Bruno Bettelheim

Det upplysta hjärtat

Hur man överlever som individ i masshället

Norstedts, Värnamo 1985, 261 sid, 120 kr